

БӨЛІМ: ЛОГОПЕДИЯ

Ерте жастағы сөйлеу бұзылыстары: Қалай анықтап, түзетуге болады?

ЖАРИЯЛАНДЫ
22.03.2025СІЛТЕМЕ
<https://bilimger.kz/177088/>

Енсепова Нургуль Бюллетеновна

*Кызылорда облысы, Арал қаласы**Психологиялық-педагогикалық түзету кабинеті**Педагог-логопед*

Аннотация

Бұл мақалада ерте жастағы балаларда кездесетін сөйлеу бұзылыстарының түрлері, олардың негізгі себептері, анықтау жолдары және түзету әдістері қарастырылады. Сөйлеу дамуының кешеуілдеуі баланың жалпы когнитивтік және әлеуметтік дамуына әсер етуі мүмкін болғандықтан, оны ерте диагностикалау және түзету маңызды. Баланың сөйлеу дағдыларын жақсартуға бағытталған әдістер мен логопедиялық көмек туралы кеңестер беріледі.

Кілт сөздер: сөйлеу бұзылысы, логопедия, баланың сөйлеу дамуы, тіл кемістігі, коррекциялық жұмыс.

Кіріспе

Сөйлеу – адамның қоршаған ортамен қарым-қатынас жасауына мүмкіндік беретін негізгі құралдардың бірі. Баланың сөйлеу қабілетінің дұрыс дамуы оның интеллектуалдық және әлеуметтік дамуына тікелей әсер етеді. Ерте жастағы сөйлеу бұзылыстары баланың болашақта оқу үлгеріміне, өзін-өзі бағалауына және қоғаммен қарым-қатынасына әсер етуі мүмкін. Сондықтан сөйлеу бұзылыстарын ерте анықтап, уақытылы түзету – ата-аналар мен мамандар үшін маңызды міндеттердің бірі.

Сөйлеу бұзылыстарының негізгі түрлері

Балаларда сөйлеу бұзылыстары әртүрлі формада көрінеді. Олардың ең көп таралған түрлеріне дыбыстарды дұрыс айтпау, сөздік қорының тапшылығы, сөйлем құраудағы қиындықтар, тұтықпа және артикуляциялық бұзылыстар жатады. Дислалия – дыбыстарды дұрыс айтпау ең жиі кездесетін мәселе, ал алалия – мидың сөйлеу аймақтарының зақымдануынан пайда болатын ауыр тіл кемістігі. Кейбір балаларда дизартрия кездеседі, ол жүйке жүйесінің зақымдануынан туындайтын сөйлеу мүшелерінің қозғалысындағы бұзылыстармен сипатталады. Сонымен қатар, фонематикалық есту қабілеті жеткілікті дамымаған балаларда дисграфия мен дислексия сияқты жазу мен оқу дағдыларының бұзылыстары пайда болуы мүмкін. Сөйлеу бұзылыстарының ауыр түрлерінің бірі – ринолалия, ол таңдайдың даму ақауларына байланысты дауыстың және дыбыстардың дұрыс айтылмауымен ерекшеленеді. Бұл бұзылыстардың барлығы баланың жалпы сөйлеу дамуына және қарым-қатынасына елеулі әсер етеді, сондықтан оларды ерте анықтап, арнайы түзету жұмыстарын жүргізу қажет.

Сөйлеу бұзылыстарының негізгі себептері

Сөйлеу бұзылыстарының пайда болуына әртүрлі факторлар әсер етеді. Олар биологиялық, әлеуметтік және психологиялық себептерге бөлінеді. Биологиялық себептерге тұқымқуалаушылық, жүйке жүйесінің зақымдануы, жүктілік кезіндегі асқынулар мен босану жарақаттары жатады. Ми құрылымдарының дамуындағы ауытқулар, неврологиялық бұзылыстар, ішкі секреция бездерінің жұмысының бұзылуы да сөйлеу дамуына кері әсер етуі мүмкін. Сондай-ақ, баланың есту қабілетінің нашарлығы немесе оның толық болмауы сөйлеу дамуының тежелуіне әкеледі. Әлеуметтік себептерге баланың сөйлеу ортасы, ата-аналармен қарым-қатынасы және тілдік қарым-қатынастың тапшылығы кіреді. Егер бала жеткілікті тілдік ортада тәрбиеленбесе, ересектермен қарым-қатынасы шектелсе немесе сөйлесуге деген ынталандыру болмаса, оның сөйлеу қабілеті кешеуілдеуі мүмкін. Психологиялық факторлар ретінде стресс, қорқыныш, эмоционалдық тұрақсыздық, отбасындағы жанжалдар

және балаға жеткілікті көңіл бөлінбеуі қарастырылады. Кейбір жағдайларда сөйлеу бұзылыстары бірнеше факторлардың біріккен әсерінен туындайды, сондықтан кешенді диагностика жүргізу және түзету шараларын уақытында қолдану өте маңызды.

Сөйлеу бұзылыстарын анықтау жолдары

Сөйлеу бұзылыстарын ерте анықтау үшін ата-аналар мен тәрбиешілер баланың сөйлеу дағдыларын мұқият бақылауы керек. Егер бала екі жасқа дейін қарапайым сөздерді айтпаса, үш жасқа дейін қысқа сөйлемдер құра алмаса немесе төрт жасында дыбыстарды анық айта алмаса, маманға жүгіну қажет. Логопедиялық тексеру барысында баланың сөйлеу аппаратының дамуы, артикуляциялық қимылдары, фонематикалық есту қабілеті және сөздік қоры бағаланады. Сонымен қатар, мамандар баланың сөйлеу кезіндегі мінез-құлқын, дыбыстарды айту тәсілін және сөздерді қолдану ерекшеліктерін бақылайды. Тексеру нәтижесінде нақты диагноз қойылып, қажетті түзету әдістері анықталады. Қажет болған жағдайда невролог, дефектолог және психолог мамандардың кеңесі қажет болуы мүмкін, себебі кейбір сөйлеу бұзылыстары неврологиялық немесе психологиялық факторлармен байланысты болуы мүмкін.

Сөйлеу бұзылыстарын түзету әдістері

Сөйлеу бұзылыстарын түзету кешенді тәсілді талап етеді. Біріншіден, баланың артикуляциялық аппаратын дамыту үшін арнайы жаттығулар жүргізіледі. Артикуляциялық гимнастика арқылы баланың ерін, тіл және жақ бұлшықеттерін нығайтуға болады. Екіншіден, логопедиялық жаттығулар, дыбыстарды дұрыс айтуға арналған коррекциялық әдістер қолданылады. Фонематикалық естуін жақсарту мақсатында дыбыстық ойындар мен жаттығулар өткізіледі. Сонымен қатар, сөйлеу ырғағын жақсарту үшін арнайы тыныс алу жаттығулары жасалады. Баланың сөздік қорын байыту үшін ата-аналар мен тәрбиешілер күнделікті қарым-қатынасты белсенді жүргізіп, кітап оқу, тақпақ жаттау, суреттер арқылы әңгімелеу әдістерін қолданғаны дұрыс. Логопедтің көмегімен жүргізілетін түзету сабақтары баланың сөйлеу қабілетін жақсартуға бағытталады, ал ата-аналар оның дамуын күнделікті қолдауы керек. Ерте басталған

түзету жұмыстары баланың сөйлеу дағдыларын қалыптастыруға және болашақта туындауы мүмкін қиындықтардың алдын алуға көмектеседі.

Ата-аналарға арналған кеңестер

Ата-аналар баланың сөйлеуін дамыту үшін күнделікті қарым-қатынаста белсенді болуы керек. Балаға сұрақ қою, оның жауаптарын тыңдау, дұрыс сөйлеуге бағыттау қажет. Сөйлеуді дамыту үшін баламен бірге кітап оқу, тақпақ жаттау, ән айту, суреттер арқылы әңгіме құрастыру сияқты әдістерді қолдануға болады. Балаға жаңа сөздерді таныстырып, олардың мағынасын түсіндіріп отыру оның сөздік қорын кеңейтуге көмектеседі.

Теледидар мен гаджеттерді шамадан тыс қолдану сөйлеу дамуына теріс әсер ететінін ескеру маңызды. Балаға мультфильмдер мен ойындарды шектеулі уақытқа ғана беріп, оның орнына шынайы қарым-қатынасты дамыту керек. Ойын арқылы оқыту әдісі – балаға тіл үйретудің тиімді жолдарының бірі. Құрылымдалған және рөлдік ойындар арқылы бала қарым-қатынас дағдыларын дамытады және жаңа сөздерді дұрыс қолдануды үйренеді.

Логопедпен тұрақты түрде жұмыс жасау және ұсынылған жаттығуларды орындау да оң нәтижелер береді. Егер баланың сөйлеуінде қиындықтар байқалса, оны өздігінен түзетуге тырыспай, кәсіби маманнан кеңес алған жөн. Логопед баланың жеке ерекшеліктеріне сай түзету әдістерін ұсынады және ата-аналарға қажетті жаттығуларды үйретеді. Сонымен қатар, ата-аналар шыдамдылық танытып, баланы сөйлеуге ынталандыруы керек, оны түзету кезінде ұрыспай, керісінше, қолдау көрсеткені маңызды.

Бала үшін ең бастысы – сөйлеу барысында сенімділік пен қолдау сезіну. Егер ата-ана оның жетістіктерін мадақтап, ынталандырса, бала сөйлеу дағдыларын дамытуға көбірек күш салады. Күнделікті сөйлеу тәжірибесін қызықты әрі мағыналы ету баланың тілдік дамуын жақсартады және болашақта қарым-қатынастағы қиындықтардың алдын алады.

Қорытынды

Ерте жастағы сөйлеу бұзылыстарын уақтылы анықтап, кешенді түзету

шараларын қолдану арқылы баланың сөйлеу дағдыларын жақсартуға болады. Бала сөйлеуді меңгеруде ата-ананың қолдауы мен мамандардың кәсіби көмегі үлкен рөл атқарады. Сөйлеу бұзылыстарын түзету ұзақ уақытты қажет ететін процесс болғанымен, дұрыс әдістерді қолдану арқылы оң нәтижеге қол жеткізуге болады.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Әбдірахманова, Г. «Логопедия негіздері» – Алматы: Білім, 2018.
2. Оспанова, Қ. «Балалардағы сөйлеу дамуы» – Астана: Фолиант, 2019.
3. Мұқанова, Л. «Тіл кемістіктері және оларды түзету әдістері» – Алматы: Ана тілі, 2020.
4. Айдарбеков, С. «Логопедиялық жұмыс әдістері» – Шымкент: Кітап, 2017.
5. Сейітова, Р. «Баланың сөйлеуін дамыту жолдары» – Қарағанды: ҚазМемПУ, 2021.
6. Тұрсынбекова, А. «Сөйлеу бұзылыстарының түрлері» – Алматы: Өрлеу, 2016.
7. Нұрғалиева, Ә. «Бастауыш сынып оқушыларының тілдік дамуы» – Ақтөбе: Каспий, 2018.
8. Жұмаділова, Б. «Сөйлеу терапиясының негіздері» – Түркістан: ҚарМУ, 2019.

ҚМ АА Күәлік нөмірі: **KZ45VPY00102718** — ҚР Мәдениет және Ақпарат министрлігі

© 2026 **Bilimger.kz** Ақпараттық-танымдық білім порталы. Барлық мазмұн авторлық құқықпен қорғалған.